

ZA VZDELANÍM

KNÍŽKY
PRO KAŽDÉHO

ZA ÚČASTI OSVĚTOVÉHO SVAZU
PORÁDÁ PROF. DR. PETR ZENKL. M.

42437

UNIV. PROF. DR.

J. V. DANEŠ

BALKÁN

PO VÁLCE R. 1913.

S MAPOU POLOOSTROVA DLE DNEŠNÍHO
POLITICKÉHO ROZDĚLENÍ.

18

Sv. 2.

NÁKLADEM
JOS. R. VILÍMKA V PRAZE.

30 h

francev

ZA VZDĚLÁNÍM
KNÍŽKY PRO KAŽDÉHO

42437

BALKÁN.

PO VÁLCE ROKU 1913.

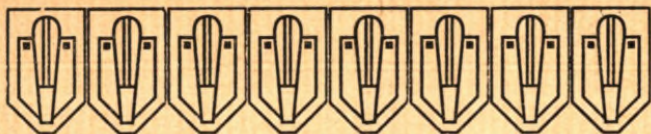
S MAPKOU POLOOSTROVA S DNEŠNÍM
POLITICKÝM ROZDĚLENÍM.

NAPSAL

UNIV. PROF. DR. J. V. DANEŠ.

V PRAZE
NAKLADATEL JOS. R. VILÍMEK
SPÁLENÁ ULICE ČÍSLO 13 N.

Balkánský poloostrov měl velmi význačnou úlohu v politických dějinách Evropy za posledního století. Je to oblast stálého vření, kde směs protichůdných zájmů jest bez ustálení v úporném zápase. O dědictví zesláblého Turecka přihlásilo se mnoho dědiců: jednak drobní národové balkánští, kterým moderní duch osvětný přinesl nezrokroušenou touhu po osvobození, jednak velmoci evropské, které se žárlivě střežily navzájem, aby se některé z nich nepodařilo získati lví podíl z panství „nemocného muže“. Vzájemná řevnivost jednak velmocí, jednak národů balkánských udržovala tureckou moc na poloostrově při životě, velmoci střežily velmi pilně sebe vespolek a při tom i domácích států balkánských, které dlouho v slepém boji zápasily o dědictví mezi sebou, ač jen společným úsilím si je mohly opatřiti.

Posléze nastalo jisté vystřízlivění ve vedoucích politických osobnostech balkánských národů. Došlyť poznání, že vzájemným bojem o to, co jim nepatří, jen oddalují společný zisk. I ujednán balkánský spolek, který za krátkou dobu zkrušil tureckou moc tou měrou, že ani nepřející velmoci si nedovolily zakročiti proti tomuto převapujícímu a neočekávanému podniku svépomoci. Úspěch vítězné války spojenců však nebyl takový, jak se očeká-

valo za prvotního nadšení. Při dělení ozvalo se staré vášnivé sobectví, propukly plnou silou prastaré nechuti mezi vítěznými národy, a novou válkou teprve bylo dokonáno rozdělení kořisti, když zkrušena byla moc toho ze spojenců a nyní soupeřů, který si činil nároky na největší podíl z dobytého území.

Čím to, že území poměrně tak malé, jako Balkánský poloostrov, tak zanedbané, s obyvatelstvem tak nepřátelským cizím vlivům, stále je předmětem živého zájmu tolika velmocí, i těch, které s ním vůbec nesousedí? Jaká to podivná směs národů, náboženství a kultur, jež na tom poměrně malém prostranství se stýkají a prostupují! Proč právě na Balkánském poloostrově jsou takové poměry a proč na příklad poloostrov španělský (Pyrenejský) a italský (Apeninský) mají poměry docela jiné; proč tam vytvořily se jednotné státy národní stejných zájmů, stejné kultury, ač dějiny vypravují nám rovněž o dlouhých bojích drobných, provinciálních států? Poloostrov Pyrenejský a Apeninský jsou odděleny mohutnou, nesnadno přechodnou hradbou horskou od trupu pevniny evropské a po mnohé stránce jsou samostatnými celky, kterým poloha zeměpisná a přirozená povaha země dodávala zvláštní jednotnosti, která vždy vítězila nad cizími vlivy. — Původní obyvatelstvo bylo původu rozmanitého a různí národové pronikali sem za staršího středověku i ovládli za čas domácí obyvatelstvo, které za světovlády římské přijalo latinský jazyk téměř obecně; zvláště o rozervanou Itálii bojovaly po staletí až do doby nejnovější cizí mocnosti, a přece na konec všechny cizí živly byly přizpůsobeny, separatistický duch jednotlivých plemen a krajů podrobil se společnému národnímu citění a mocný národní stát stal se skutkem.

Poměry na poloostrově Balkánském jsou zcela jiné. Tento není tak samostatným, proti cizím vlivům odporu a obrany schopným zeměpisným tělesem, jako oba právě zmíněné poloostrovy. Na severní jeho straně proti širokému trupu pevniny evropské marně hledáme podobné horské přehradu, jaká jest u obou ostatních poloostrovů jižní Evropy. Místo ní jsou tu pouze řeky Sáva a Dunaj,

kteřé daleko nejsou tak ostrou hranicí, ba naopak namnoze země sbližují jako důležité dráhy dopravní.

Poloostrovy Pyrenejský a Apeninský se Sicilií vybíhají na blízko Afriky, severní Afrika jest však oblast málo obydlená, po stránce politické i kulturní pasivní, do níž jen cizí asijské neb evropské vlivy dovedly vnést čilejší život, kdežto Balkánský poloostrov jen průlivy jako řeky úzkými, jest oddělen od Malé Asie, s kterou jej spojuje husté souostroví i přes Egejské moře. Toto sousedství značí mnohem více pro dějiny poloostrova než blízkost Afriky pro ostatní dva. Balkánský poloostrov jest tedy mnohem přístupnější cizím vlivům a kromě toho přirozenou svou povahou není tak jednotným celkem jako druhé dva poloostrovy. Dělí se ve dvě části, které horopisnými poměry svými velice se od sebe liší a pro tuto přirozenou rozdílnost mají také různé obyvatelstvo a různý dějinný vývoj i význam.

Západní část poloostrova, která Řeckem vybíhá daleko na jih, jest velmi hornatá, nepřístupná oblast poměrně malé ceny hospodářské. Pobřeží Jaderského moře jest sice bohato přístavy a starou kulturou italského původu, v samé blízkosti moře však udrželo se obyvatelstvo nehostinných pohoří při starém, prostinkém stavu kultury a sociální úpravy, jehož pokrok několika tisíc let skoro vůbec se nedotkl.

Široce rozlehlé horstvo (zvané Dinarské) zaujímá země chorvatský Kras, Bosnu a Hercegovinu s Dalmacií, Černou Horu, Albanii i větší část Řecka a staví se jako hradba proti pobřeží jaderskému. Jen málo řek proniká jím napříč, a to jen neschůdnými úžlabinami, prastaré, někdy velmi důležité obchodní cesty jsou jen soumarní stezky příkré a neschůdné, které bez ustání stoupají nebo klesají po divokých svazích horských neb vinou se pustými, bezvodnými, skalnatými plochami krasových pohoří. Úrodné půdy jest pořádku a jen v nitrozemských kotlinách ze všech stran horami uzavřených, které jsou přirozenými drobnými celky politickými i hospodářskými, žijícími svým vlastním životem. Obyvatelstvo jest řídké, jen špatně vzdělává půdu a hlavním jeho zaměstnáním

jest chov dobytka, který provozován stejně jako před tisíci lety.

V těchto hornatých zemích nikdy se nevytvořil velký státní útvar, ani cizí moci nedovedly jich uvésti trvale pod svoji vládu. Prastaré zřízení kmenové udrželo se dosud v nejnepřístupnějších částech jejich, na Černé Hoře a v severní Albanii, separatismus (snaha po odluce) tu převládá a s ním naprostý odpor proti cizímu panství, proti všemu, čeho moderní stát od svého obyvatelstva vyžaduje. Zdraví horalové rychle se rozmnožují a přebytek svého obyvatelstva vysílají jinam. Černá Hora a Hercegovina jsou takovou zásobárnou obyvatelstva slovanského, horští kmenové albánští násilně se šíří na újmu svých východních sousedů slovanských.

Ty chudé, hornaté země západní poloviny poloostrova přes svoji hospodářskou pasivnost budí velice zájem velmocí. Rakousko-Uhersko tolik nasadilo, aby se dostalo v konečné a úplné panství nad Bosnou a Hercegovinou, a nejnověji spolu s Itálií vši moci se přičinilo o zřízení samostatné Albanie. Stojí ty země přece za tak veliké oběti? Samy o sobě ne, Rakousko-Uhersku však značí mnohem více. Tím, že drží Bosnu a Hercegovinu a chrání samostatnosti Albanie, brání utvoření velkého národního státu srbského, který jest jeho nejnebezpečnějším sokem na Balkánském poloostrově.

Východní část poloostrova jest docela jiného rázu, jest velmi snadno přístupna jak od severu z roviny uherské a jihoruské, tak i od jihu z Asie přes úžiny a moře Egejské. Široké roviny otvírají se jak k pobřeží egejskému tak i na sever k Dunaji a cizí vlivy mají tam volný přístup. Tato část poloostrova jest skutečným mostem mezi Evropou a Asií, jest branou k panství nad blízkým Orientem, a proto její veliká důležitost v dějinách i v přítomnosti. Kdežto na západě udrželo se prastaré obyvatelstvo takorůzka v klidu, přes tuto východní část poloostrova převalilo se mnoho národů, kteří zanechali tu památky svého panství. Tato východní část jest kulturní polovinou poloostrova, v ní a o ni zápasily spolu velké říše a z rozličných stran pronikly tam od pradávna cizí vlivy, poli-

tické a kulturní, žádný však nedomohl se úplné převahy nad druhými. Obyvatelstvo její jest převahou slovanské, podlehló však do velké míry vlivu byzantsko-řecké kultury a původní zřízení patriarchální zaniklo beze stop až na horské, od světa odloučené oblasti. Jako panství byzantské, tak později bulharské a srbské, posléze pak ani turecké nemělo dosti síly zmocí tu směsici národů a utvořiti z ní jeden celek.

S úpadkem patriarchálního kmenového zřízení šlo nově uvědomění vyšší, národní jednoty, které proniklo do té míry, že vedlo k osvobození, k založení národních států, jež dovedly si vybojovati nezávislost nejen na turecké říši ale i na mocných sousedech, kteří podporovali jich vznik jen pokud doufali, že se jim stanou věrnými služebníky při dalším šíření jich moci na Balkán. Svobodný, samostatný vývoj národů balkánských nebyl však nikdy přáním Rakousko-Uherska, ale ani Ruska; obě velmoci měly vždy své vlastní zájmy na poloostrově: Rakousko-Uhersko chtělo dosíci Soluně, Rusko pak panství nad Cařihradem a úžinami, které spojují Černé moře s Egejským. Řevnivost mezi těmito dvěma velmocemi, které včas nedovedly se shodnouti o vzájemné vymezení svých zájmů na poloostrově, byla záchranou samostatnosti národních států, Rumunska, Srbska i Bulharska. Ovšem pokud se týče panství nad Cařihradem a úžinami, Rusko mělo a má zvláště nebezpečného odpůrce v Anglii, která velmi se brání rozšíření ruského vlivu ve Středomoří, a nechce ani, aby úžiny byly svobodny válečnému ruskému loďstvu černomořskému.

I. Rakousko-uherský podíl.

Rakousko-uherský podíl na Balkánském poloostrově zaujímá chorvatský Kras, Bosnu s Hercegovinou a Dalmácií: území o ploše přibližně 80.000 km², tedy asi šestý díl Balkánského poloostrova s obyvatelstvem něco přes tři miliony duší. Patří k němu ostrovy rozptýlené podél východního pobřeží moře Jaderského a souše až k hranici Istriie a Kraňska a k řekám Kupě a Sávě, jež dělí je od

rovinaté části Chorvatska a Slavonie, ke Drině, jež jest východní hranicí proti Srbsku, a k uměle vedené čáře hraniční proti jihovýchodu, proti území Srbska a Černé Hory. Je to vesměs kraj velmi hornatý, poměrně malé hospodářské ceny, obtížný moderním dopravním prostředkům, řídko obydlený obyvatelstvem hospodářsky i kulturně opozdilým. Výjimkou jsou tu jen stará kulturní města na pobřeží dalmatském, která mají sice výborná přístaviště, dosud však nemají železnic, jež by do přístavů těch soustředily rušnější obchod. Západní část tohoto rakousko-uherského podílu na poloostrově je divoká a skalnatá hornatina krasová, zbavená lesů, jen s úzkými pruhy plodné půdy při pobřežích a v kotlinách a v údolích nitrozemských. Hlavními plodinami této krasové oblasti v nevysokých polohách jsou víno, olivy a tabák, největší část její plochy jest pouze skalnatá, velmi chudá, bezvodná pastvina drobnému dobytku. Tak vypadají krasová část Chorvatska, Dalmácie i s ostrovy, západní část Bosny a skoro celá Hercegovina. Naproti tomu východní část tohoto území, vlastní Bosna, kterou řeky odvodňují k severu, do Sávy a do Dunaje, jest sice též země převahou hornatá, ale vodou bohatší, plná mohutných, velmi cenných lesů a s mnoha velmi úrodnými rovinami a údolími. Západní oblast složena hlavně z vápenců a jest chuda rudami, zato Bosna vlastní má mnoho cenného hnědého uhlí, výnosných rudných nalezišť a také solných pramenů (v okolí Tuzly).

Celé toto území jest polohou i přirozeným rázem kraje jeden celek, jeho obyvatelstvo patří k jednomu národu, srbochorvatskému, jest však rozděleno ve tři od sebe oddělené správní oblasti, s nimiž se nakládá tak, jako by vůbec neměly společných zájmů. Chorvatský Kras zaujímá jihozápadní část království chorvatsko-slavonského a uherská vláda ho po stránce hospodářské úplně a zúmyslně zanedbává. Jeho okrajní části prochází jediná trať železniční, spojující přístav Rijeku se Záhřebem a Budapeští, slouží však nejprve zájmům uherským a ve prospěch rjeckého přístavu jest jižnější pobřeží chorvatské soustavně zanedbáno. Dalmácie jest přidělena politicky k ze-

mím na radě říšské zastoupeným a odedávna jest popelkou mezi zeměmi této poloviny rakousko-uherské říše. Patří k ní četné ostrovy a úzký pruh souše, který naprosto nestačí, aby dodal života výborným přístavům, jimiž je pobřeží bohaté.

Připojení Bosny a Hercegoviny nejdříve obsazením a pak zabráním Rakousko-Uherskem naprosto nesplnilo naděje dalmatských měst, že se jim konečně vrátí dávno pokleslý obchod do těchto oblastí vystavěním rozsáhlé železniční sítě, jež by vedla z nitrozemí do přístavů. Bosna a Hercegovina zůstaly samosprávným územím, které však jest ve velmi závislém a tíživém poměru k oběma státům mocnářství. I tu jako i jinde Uhry dovedly si pojistiti více moci zejména v záležitostech hospodářských, nežli země na říšské radě zastoupené, a tak železniční síť Bosny a Hercegoviny, jak za dnešního stavu i v plánu, podle něhož má býti dobudována v blízké budoucnosti, hoví mnohem více úzkoprsemu prospěchu Uherska nežli vlastním potřebám země a zvláště zájmům macešky obývané Dalmácie. Kdyby se bylo vybudovalo řádné železniční spojení napříč Bosnou a Hercegovinou od Sávy k přístavům dalmatským, byly by tím získaly nejen tyto přístavy a země, jimiž by trati ty probíhaly, nýbrž i Uhry samy měly by mnohem svobodnější přístup k moři; než přemrštěné vlastenectví uherské toho nedovclilo; Maďaři necítí se dosti silní, aby ovládli také tyto země podobně jako Chorvatsko a Slavonsko, a proto raději staví dosud nepřekonatelné překážky přirozenému vývoji jejich dopravní sítě.

Nejen však tímto neblahým působením Uher, nýbrž i zvláštní politikou rakousko-uherskou proti Srbsku a Černé Hoře trpí tyto země a zejména přístavy dalmatské. Rakousko-Uhersko chtělo po stránce hospodářské vyhladoviti Srbsko a Černou Horu, které značnou měrou mělo, jak se říká, v pasti, a proto uzavřelo úplně své hranice v obvodu Bosny a Hercegoviny obchodu s těmito zeměmi a také přímý obchod z Kotoru do Černé Hory často ztěžovalo. Tato, jak se přirozeným vývojem událostí ukázalo, krátkozraká politika jen uškodila zájmům mocnářství,

neboť oba srbské státy osvědčily větší životní sílu, nežli očekáváno, a dovedly se nyní snad přece konečně a nadobro ubrániti železnému objetí, jímž je chtěla sevřítí politika sloužící zájmům německo-maďarským.

Stav těchto balkánských zemí rakousko-uherského mocnářství jest po stránce kulturní i hospodářské velmi zanedbaný. Školství jest velmi opozdilé, obyvatelstvo zemědělské hospodaří stále velice prostě, půda dává malý výtěžek a mnohem méně se jí vzdělává, nežli by bylo možno, kdyby se staly nákladné, ale nutné úpravy řek a močálů a zlepšení půdy. Neblahý stav venkovského obyvatelstva zaviněn obzvláště tím, že vláda neprovedla nutných hospodářských oprav, nevykoupila sedláků z jich tíživého poměru ke statkářům. Větší část selského obyvatelstva dosud je v t. zv. kmetském poměru ke statkářům, jimž odvádí podíl (třetinu) z hrubé sklizně; v Dalmácii t. zv. koloni jsou ve stejně bídém poměru k majitelům půdy. Lesní a rudné bohatství Bosny těží se převahou cizími podnikateli a přináší zemi samé velmi málo užitku.

Chorvatský Kras je proti úmyslnému zanedbávání uherskou vládou skoro bezbranný; vždyť i železnice, která spojí trať ze Rjeki do Záhřeba jednak se sítí železnic alpských zemí, jednak se železnicemi dalmatskými, bude vystavěna teprve na opětovný nátlak z Předlitavska. Proti Dalmácii užívá se jako záminky malé hospodářské ceny a neschůdnosti její pevninské části a křížících se často místních zájmů, v Bosně a Hercegovině udržuje se stálý nesvár obyvatelstva rozděleného dle víry v katolické Chorvaty, pravoslavné Srby a mohamedány, kteří sice mluví také jazykem srbochorvatským, ale dosud až na malé výjimky nemají národního uvědomění a zovou se sami Turky. Pravoslavní Srbové jsou nejpočetnější a nejpokročilejší, dosud však byli vládou přezíráni, jsouce podezřelí z neloyalních náklonností k Srbsku a Černé Hoře.

Tento severozápadní kout poloostrova, který patří k mocnářství, měl býti pouze základnou, oporou dalšího rozšíření rakousko-uherského panství na poloostrově. Proto úzký pruh země, dělící Srbsko a Černou Horu, zůstával

pod panstvím tureckým, aby tudy mocnářství mohlo vésti svoji železnici do Makedonie a k Soluni i rozdělití tak a k poddanství přiměti oba samostatné dosud státy srbské. V tomto průchodním území, které se zpravidla označuje jako sandžak novopazarský, mohlo dle usnesení berlínského kongresu Rakousko-Uhersko míti své posádky i smělo stavěti v něm cesty, ale z důvodů málo pocho-pitelných neužilo hned toho práva plnou měrou, a když se po třiceti letech znovu o ně přihlásilo, bylo již pozdě. Po zabrání Bosny a Hercegoviny vzdalo se sandžaku úplně ve prospěch zdánlivě oživujícího Turecka a tak zbavilo se samo práva, aby zakročilo proti obsazení toho území Černou Horou a Srbskem i proti jeho rozdělení mezi oba tyto srbské státy. Tak aspoň zatím balkánská država rakousko-uherská pozbyla svého zjevně zatímního rázu, nákladná opatření vojenská pozbyla svého výbojného významu a východobosenská dráha, která měla jíti sandžakem až do Mitrovice, konečné stanice dráhy makedonské, zůstane patrně na dlouho slepě se končící tratí malé jen hospodářské důležitosti, ježto také připojení na srbské dráhy za dnešních poměrů politicko-hospodářských bohužel sotva by mělo cenu příslušnou.

2. Černá Hora.

Původní oblast svobodné Černé Hory, která si vždy dovedla uhájiti skutečné, byť ne formální nezávislosti na turecké říši, byla jen malá, nehostinná, pustá a hornatá, krasová část na západě dnešní Černé Hory. Teprve za panování knížete, nyní krále Nikoly, rozšířila se o jiné kmeny srbské, které se s ní dříve spojovaly v odboji proti Turkům, a dosáhla po úpravě hranic po kongresu berlínském plochy 9000 km² asi se čtvrt milionem obyvatelů, skoro vesměs pravoslavných Srbů, s malou jen výjimkou Albánců katolických a mohamedánů v její jižnější části svého území. Obyvatelstvo, žijící způsobem patriarchálním v samosprávných plemenech, pomalu se přizpůsobovalo úpravám, které kníže s velikým důmyslem a vytrvalostí podnikal, aby svému státu dal příslušnou soudržnost a možnost pokroku. Černá Hora jest kromě malé části na

jihu, v blízkosti Skadarského jezera, země velice hornatá a plodnou půdou chudá, zemědělství nestačí poskytovat dosti obilí na výživu obyvatelstva, jehož hlavním zaměstnáním dosud jest na úkor pokroku velmi bující chov dobytka. Bojovné a hrdé obyvatelstvo mužské jen pomalu zvyká usilovnější práci, kterou by i tu chudou půdu domácí povzneslo k lepší výnosnosti. Nouzí jsouc puzeno stěhovalo se raději na práci jinam do cizích služeb, než aby se doma oddávalo tomu, co pokládalo za práci ponižující, ženskou.

Nemálo pak k této nechuti přispěla úzkoprsá hospodářská politika panovníka, jenž prý více dal se vésti zájmy panujícího rodu a staré Černé Hory, nežli území nově připojených a opravdovými zájmy svého národa. Proti Rakousko-Uhersku našla Černá Hora oporu v Itálii, která se zdála jistější nežli pomoc vzdáleného dávného ochránce Ruska; avšak Itálie dala si své služby zaplatiti tíživými výsadami hospodářskými. Ve válce spojenců proti Turecku Černá Hora bojovala vítězně a s podivuhodným hrdinstvím, jenže zastaralý způsob boje vyžádal si nesmírných obětí. Zejména při dobývání Skadru nestačilo osobní hrdinství proti moderním opevněním dobře hájeným a nesmírné ztráty na životech a zdraví zůstaly na konec marnými.

Podle nové úpravy hranice Černá Hora získala velmi mnoho, ale přece ne tolik, kolik vydobyla a kolik by potřebovala, zejména z důvodů hospodářských. Má nyní přibližně 16000 km² a obyvatelstva bude mít skoro půl milionu. Za tento veliký přírůstek děkuje hlavně uznanosti království srbského, které jí postoupilo i část území původně obsazeného vojskem srbským, za to však při úpravě jižní hranice proti Albanii se k ní velmoci zachovaly velmi krutě. Pro Černou Horu bylo takřka životním zájmem, aby dostala se v držení celého obvodu Skadarského jezera i s úrodnou rovinou, kterou by bylo lze odvodněním nyní močálových ploch velice rozšířiti.

Ale nejen, že se jí nedostalo Skadru tolika obětmi dobytého, nýbrž také dále na východu zůstala hranice skoro tak, jak byla v údolí řeky Cijevny, kde Albanie

hlubokým koutem vniká do Černé Hory. Právě údolí řeky Cijevny by bylo Černé Hoře a Srbsku tuze důležité, ježto by tudy mohla procházeti železnice, jež by království srbské spojovala s pobřežím jaderským, a byla zároveň mocným poutem hospodářským, vížícím dohromady oba srbské státy. Věru, že právě pro tuto možnost Rakousko-Uhersko a Itálie přály sobě a dodělaly se tak neblahého obmezení černohorských nároků v tomto směru. Však i přes tato těžká zkrácení původních a hospodářsky zcela oprávněných nároků černohorských, má území nově získané na východě a jihovýchodě pro Černou Horu cenu velikou. Černé Hoře dostalo se širokého pásu země v bývalém sandžaku*) novopazarském, kotliny Plavské, která se před třiceti pěti lety dovedla uhájiti albánskou pomocí od přidělení k Černé Hoře, jak usneseno na kongresu berlínském, a také velkou severozápadní část velmi úrodné a nízko položené kotliny Metochijské s městy Peči a Djakovicí. Celé toto území jest hospodářsky značně cennější nežli stará Černá Hora.

Území horská, která sice převládají, mají mnohem lepší pastviny i lesy, nežli převahou krasová stará Černá Hora, černohorská pak část Metochie vyváží úrodností roviny v okolí skadarského blata za dnešního zanedbaného stavu, který za takové úpravy hranic sotva se brzo změní. Toto nové území černohorské bylo až do poslední války nejnepřístupnější části celého evropského Turecka, kde mohamedánští Albánci a Srbové žili ve stavu pravého bezvládní a krutě utiskovali zbývající křesťanské, pravoslavné obyvatelstvo srbské kraje kdysi bohatého a pokročilého a ochudivše je svým středověkým barbarstvím odloučili je od styku s ostatním světem.

Černé Hoře dostalo se tu ovšem značného počtu obyvatelstva, které nerado si zvyká novým spořádaným poměrům a vládě nenáviděných dosud příslušníků obávaného „Kara-daghu“, zato však získá tu mnoho půdy, které bude kolonisovati svými příslušníky, kteří neměli již dosti obživy ve staré vlasti.

*) „sandžak“ = kraj v Turecké říši, „vilajet“ = provincie, „kaza“ = okres.

Černé Hoře nastává nová doba. S napětím očekává slovanský svět, jak se poměry vyvinou. Národ jest pro co nejužší spojení se Srbskem, které nejen po stránce politické, nýbrž i pro zdárný a rychlý kulturní a hospodářský vývoj Černé Hory bude oporou nejjistější. Zda bude toto vlastenecké přání uskutečněno a do jaké míry, záleží jednak na ochotě panujícího rodu, jednak na bdělosti Rakousko-Uherska a Italie, kterým by úzké spojení srbských států sotva bylo příjemno. Tolik jest jisto, že Černá Hora jest hospodářsky příliš slabá a má málo vlastní inteligence, aby se mohla sama úspěšně ujmouti všech velkých úkolů opravných, jež povinna jest podniknouti, naproti tomu ovšem zájmy panujícího rodu a vrstev jemu nejbližších jen nesnadno možno srovnati s náležitým proniknutím pokrokového ducha demokratického, který ovládá království srbské a všecken jeho život a jehož proniknutí do Černé Hory bude obrozením a posílením černohorského národa, zároveň však ztrátou staré nezávislosti chudé, ale hrdé.

3. Knížectví albánské.

Rakousko-Uhersko a Italie odedávna činí si nároky na vládu na moři Jaderském a Italie přes formální své spojení s naší říší v trojspolku pokládá moře to za své dědictví po Benátčanech i nevzdává se naděje, že zase jednou sama je ovládne. Spojenci ti jsou vlastně soupeři na Jaderském moři a odedávna pracovali tu proti sobě, jenom že Rakousko-Uhersko z neprozíravosti, z tradiční nedůvěry a odporu proti Slovanům zhusta hnalo vodu na italský mlýn. Když se zdálo, že Srbsko a Černá Hora obsadí velkou část pobřeží albánského, a když také na jihu hlásilo se Řecko o svůj díl, oba soupeři se spojili a vymohli za podpory ostatních velmocí zřízení a ohraničení svobodného státu albánského i přinutili postupně Srby i Černohorce opustiti území již vojskem obsazené, pokud londýnskou konferencí bylo Albanii přisouzeno. Hranice nového knížectví albánského nejsou dosud trvale ustaveny, jeho rozloha bude však přibližně asi 32.000 km² s obyvatelstvem, jehož se páčí na osmkrát sto tisíc duší. Knížectví albánské v této výměře bude míti sotva více

nežli polovinu národa albánského. Rakousko-Uhersko i Itálie vši silou zasazovaly se o mnohem rozsáhlejší stá-
novení jeho území. Rakousko-Uhersku šlo o to, aby velká
část území dnes přiděleného vítězným Srbům a Černo-
horcům, z části však obývaná Albánci, byla přivtělena
k svobodné Albanii, kdežto Itálie zasazovala se ze stejné
sobeckých důvodů o co největší obmezení nároků řeckých.

Srovnáváme-li nároky řecké a srbské na jedné straně
a nároky Albánců nebo jich ochránců na straně druhé,
vidíme, že Srbové měli pro svůj nárok na severní Albanii
i s pobřežím právo historické, ježto za středověku ty oblasti
patřily k jádru velkého státu srbského a byly také zejména
v rovinách hojně srbským obyvatelstvem obydleny. Zato
za útisku tureckého islamisování horalé albánští daleko
postoupili do krajů dříve úplně srbských a dnes značná
část obyvatelstva v Metochii a okolních krajinách až po
starou hranici srbskou byla poalbanisována. Srbsko za po-
moci ruské dovedlo sobě a Černé Hoře uhájiti největší
části tak řečeného Starého Srbska a také severozápadní
Makedonie, pokud sahá ještě slovanské osídlení. Srbsko
dostalo tedy jen ty končiny, kde Albánci byli teprve ne-
dávno živlem převahy nabývajícím na újmu Slovanů. Ře-
kové měli na jižní Albanii pouze ten nárok, že zejména
mezi pravoslavnými Albánci velmi se rozmohl řecký jazyk
až daleko na sever v jižní Albanii, zato historických ná-
roků nemělo vůbec, ba naopak jisto jest, že velká část
obyvatelstva zvláště venkovského v království řeckém byla
a dosud jest jazyka albánského a že přes všecko úsilí
pomalu jen se počechuje, ač mnoho bojovala někdy za
osvobození Řecka a v poslední válce za jeho zvětšení.
Docela střízlivou úvahou jednak přírodních poměrů a ho-
spodářské ceny území, jednak složení a charakteru oby-
vatelstva, nutně dojdeme nevalně příznivé předpovědi bu-
doucnosti svobodného státu albánského. Albanie jest území
divoké a nehostinné, beze sjízdných a bezpečných cest,
bez jakéhokoli železničního spojení. Zásluhou Ruska a Fran-
cie města svou minulostí a slávou slovanská Ochrid,
Struga, Debar, Prizren, Djakovica, Peč, Plav i Gusinje,
dostala se slovanským státům a nitrozemí Albanie jsou jen

hory, pusté neúrodné hory s malými jen vzdělatelnými plochami a jen v jejížnější části Albanie jsou větší tržiště i v nitrozemí, jako Elbasan, Berat, Korča a snad i Ergeri, nedostane-li se ho přece Řecku.

Pobřežní pás Albanie má své výhody i nevýhody proti pobřeží dalmatskému. Při dnešním stavu věcí, který možno změnit jen velmi značným nákladem peněz, nevýhody mají rozhodnou převahu. Přístavy severního albánského pobřeží, přístav medovský a dračský, jsou naprosto zanedbány a nevyhovují požadavkům ani skromné paroplavby; jen přístav valonský jest značně lepší, ale i ten potřebuje úpravy. Mezi pobřežím a pustými svahy hor prostírají se rozsáhlé roviny vyplněné náplavem řek na půdě postupem doby moři urvané; po moři však zbyly tam četné laguny a močály, které svými komáry šíří zimnici malarii a širé okolí činí nehostinným, zdraví lidskému nebezpečným. Má-li tento pruh širokých nížin státi se tím, čím býti má, bude to státi mnoho drahé a rozsáhlé práce odvodňovací a zavodňovací a úpravu divokých, bystřinných řek; peníze na to sotva podaří se sehnati svobodné, ale chudé Albanii. Podle dosavadních známostí geologických nelze očekávati v Albanii mnoho bohatství nerostného, těžby schopného.

Dosud města albánská žila mnoho z obchodu s nitrozemím; přes neschůdnost a nejistotu soumarých stezek dosud ze Skadru šel značný obchod do měst Starého Srbska, z Drače a Valony do západní Makedonie, třebaže soutěž Soluně, která měla mnohem lepší spojení, byla stále tiživější.

Novým ohraničením Albanie ubyla přístavům jejím právě nejzámožnější část jejího tržiště, neboť ani Černá Hora, ani Srbsko a Řecko nedovolí již průchodu zboží z Albanie. Východní hranice Albanie jest tak vedena, že horští kmenové albánští v okolí měst Starého Srbska i Makedonie budou oderváni od svých nejbližších tržišť. To jim bude mnohem větší úhonou nežli městům jim odcizeným, neboť oni městům přinášeli jen málo zisku a více nejistoty svým výbojným a často loupežným vystupováním, zato však sami budou nyní odkázáni na tržiště několikrát vzdálenější (na Skadar, Tiranu neb Elbasan) po cestách, které zhušta vedou územím kmenů nepřátelských.

Zřízením svobodného knížectví albánského dostalo se národní samostatnosti národu, který si dosud nebyl vědom svého národního bytí a neměl národní kultury v moderním smyslu a který vůbec nemá zdání o tom, co se slovem svoboda vyrozumívá v moderním, spořádaném státě. Albánce dosud spojovala nenávisť proti Slovanům a proti cizímu panství vůbec, moc turecká byla tu vždy velmi slabá a zejména horší kmenové žili skoro v úplné nezávislosti. Byly tu poměry, jaké jinde v Evropě již před mnoha staletími pominuly. Jednotlivé kmeny byly skoro samostatnými politickými celky, které jen zřídka se dali přiměti ke společnému podniku za vyšším společným zájmem. Prastaré obyčejové právo, v němž neúprosná krevní msta měla největší úlohu, bylo obecně uznávaným, nepsaným zákonem.

Vedle toho dělí se Albánci neboli Arnauti, též Arbanasi, ve dvě větve, po stránce fysického vzhledu, jazykem i povahou do značné míry od sebe se lišící. V severní Albanii obývají divocí Gegové, k nimž patří mimo jiné pověstní katoličtí Malisoři i Miriditi a mnoho kmenů mohamedánských, z nichž zejména obyvatelé krajů Ljумы a Lurje při středním Drinu smutně prosluli loupeživostí a výbojností. Z nich pochází největší část výbojců albánských, kteří pronikli do Starého Srbska, opanovali nejdříve jako pastevci horská území a pak poalbánštili neboli poarnautštili velkou část selského obyvatelstva srbského. V jižní Albanii obývají Toskové, kteří nejsou již tak divocí, neslynou tak tělesnou silou a útočnou odvahou a v mnohém se podobají Řekům, jichž kultuře zejména v městech s oblibou se přizpůsobovali. Jen v této městské a šlechtické inteligenci jsou zárodky smyslu pro národní kulturu podle moderního smyslu; vůbec se zdá, že jižní Albanie snáze se vpraví do nových poměrů nežli Albanie severní.

Vedle rozdělení v tyto dvě větve dosti značně ob sebe se lišící dělí se Albánci podle náboženské příslušnosti v mohamedány, katolíky a pravoslavné. Mohamedáni budou mít ve svobodné Albanii velkou převahu počtem; skoro dvě třetiny jejího obyvatelstva jsou mohamedáni, méně nežli čtvrtina katolíci a zbytek pravoslavní. Katolíci soustřeďují se hlavně na severu, pravoslavní na jihu. Vedle

počtu, číselné převahy, mohamedáni mají i tu výhodu, že zámožní statkáři, begové, kteří vládou zejména v úrodnějších krajích a těší se velké vážnosti u obyvatelstva svého okolí, jsou skoro vesměs mohamedáni, kteří toužili zůstat i aspoň pod nominálním (podle jména) vrchním panstvím Turecka. Je to do jisté míry bezprávi proti této mohamedánské většině obyvatelstva, že velmoci dosazují za albánského knížete křesťanského velmože, který neměl pro novou zemi donedávna jistě nejmenšího zájmu.

Největší část obyvatelstva svobodné Albanie spatřovala svobodu dosud v tom, že neplatila daní, neodváděla vojska, neposlouchala zákonů, než jakých právě chtěla. Nejsprostší bezvládní dávnověkosti trvalo tu dosud a bylo přáním velké části obyvatelstva horského i také té inteligence, která ze stavu takového dovedla těžit pro sebe. I samozvaná prozatímní nová vláda ve svobodné Albanii složena z osob, které osobní zájem vlastní přiměl přijmouti úlohu, pro kterou sotva mají dosti vyspělosti a zvláště málo uznání a důvěry v mnohotvárném a neobyčejně nekulturním obyvatelstvu své země. Tolik možno říci s bezpečností: Vlastními prostředky bez velké pomoci peněžní od svých ochránců Albanie nestane se spořádaným státem a je velmi nejisto, zdali svornost těch samozvaných ochránců vytrvá tak dlouho a bude dosti upřímná, aby skutečně uveden byl v život státní útvar, který by značil něco pro pokrok tohoto zanedbaného, primitivního národa.

4. Království řecké.

Samostatný řecký stát posud byl obmezen na část onoho jižního výběžku Balkánského poloostrova, který jak po stránce přírodní tak i historické lze pokládati za zvláštní celek. S výjimkou velmi rozeklané části pevniny, s níž poloostrov Pelopones souvisí jen úzkou šíjí, nyní průplavem mořským prokopanou, a přilehlých ostrovů, jež byly přivtěleny k osvobozenému Řecku, žije však mnoho Řeků podél egejského a černomořského pobřeží balkánského i na ostrovech k Turecku dosud patřících i ve městech Malé Asie, a kultura i řeč řecká zvláště působením pra-

voslavné církve řecké s patriarchou cařihradským v čele pronikala i hluboko do nitrozemí Balkánského poloostrova zejména na úkor Slovanů makedonských a dříve i Bulharů vlastních.

Řecko mělo před válkou skoro 65.000 km² a přes dva a půl milionu obyvatel. Země řecká je převahou hornatá a málo plodná, venkovské obyvatelstvo chudé a nevzdělané, ze značné části albánského a snad i slovanského původu, ostrovy jsou mnohem lidnatější nežli souše. Obilí sklízí Řecko málo, hlavně jen Thesalie, zato zejména hrozinek, vína a oliv vyváží mnoho a jest i značně bohato rudami a vzácným stavebním materiálem (mramory). Hlavní síla řeckého národa jest však v obchodu a plavectví, na moři, v kapitálu a zchytralosti obchodní a diplomatické.

Dějiny osvobozeného Řecka nejsou nikterak slavné, mají málo světlých událostí. Zatím co Athény a hlavní přístavy rostly a bohatly, politika byla v rukou sobeckých stran, kterým osobní prospěch vůdců šel nad programy. Hlavně úcta k staré vládě řecké, obratnost řecká v jednání s cizinou a cizinci a ne poslední ohled na královskou rodinu, přibuznou úzce s nejvyššími panovnickými dvory evropskými, pomáhaly šířiti jisté optimistické (příznivé) nazírání na řecké poměry, které teprve ostudnou porážkou v nedávné válce s Tureckem bylo rozčarováno. Následovalo několik let bezvládní a veliké nespořádanosti armády a teprve poslední léta začalo znovuzrození Řecka, o které značnou zásluhu má ministerský předseda Venizelos, rodem Kréfan, který za poměrně krátkou dobu své vlády dovedl ústrojí státní podivuhodnou měrou dáti do pořádku. Stálé volání Kréty o připojení ke království řeckému bylo vzpruhou skutečného vlastenectví, které v rozhodující dobu do té míry ovládlo národ, že zmizely takořka s povrchu staré politické strany i se svými vůdci blaha národu nedbalými nebo nedosti schopnými.

Války s Tureckem Řecko zúčastnilo se s mnohem menším vojskem nežli druzí hlavní spojenci, Srbsko a Bulharsko. Zato mělo loďstvo, které nesporně přes malé úspěchy své v boji získalo přece tu velkou zásluhu, že zabránilo přímé dopravě tureckého vojska, z Malé Asie

po lodích do makedonských a tráckých přístavů a tím značně obmezilo pohotovost turecké armády za první války. Úspěchy armády řecké na poli válečném nebyly valné; Řekové bojovali s velkou přesilou proti poměrně slabým oddělením tureckým a konečné hlavní úspěchy u Soluně a Janiny byly spíše vítězstvím zbrani diplomatických nežli hrdinství a umění válečného. Velmi mnoho Řekům přispěly při jejich úspěších jednak velmi přátelský poměr se Srbskem, jednak ta okolnost, že Bulharsko soustředilo hlavní svoji sílu na bojišti východothráckém.

Podobně snadné poměrně postavení měli Řekové ve válce s Bulharskem; tehdy hlavní síla bulharského vojska soustředila se proti srbské armádě, a proti řecké přesile bojovaly jen poměrně velmi slabé oddíly bulharské.

Tato šťastná shoda okolností spolu s onou přízní rozhodujících osobností evropských způsobila, že Řecko při dělení získalo kořist nepoměrně velkou. Získalo na tureckém území přímo 42.700 km² asi s 1·4 milionem obyvatelstva, vedle toho pak ostrov Krétu o ploše 8618 km² a 344.000 duší. Není ještě jisto kolik mu zůstane z tak řečeného ostrovního vilajetu tureckého, neboť Itálie ostrovy ji obsazené sotva vydá a jistojistě ne Řecku, a také asi některé z ostatních ostrovů Řekové budou nuceni vrátiti Turecku.

Není ještě podrobně stanovena severozápadní hranice proti svobodné Albanii a ta jistě nevypadne tak, jak Řekové si přáli; než i tak zisk Řecka jest nepoměrný k jeho válečným úspěchům, neboť v obou válkách Řecko získalo nejvíce i rozlohou i jakostí připojených oblastí. Tento výboj má tím větší důležitost, že mnoho jinojazyčných obyvatelů, zejména Slovanů, Albánců, Turků, Vlachů (Aromunů) i Španolů, dostane se v moc řeckou a budou vši silou počítováni. Vedle tohoto výboje na souši, Řekové se stávají takofka jedinými pány na Egejském moři. Již se chystají rychle zesílit své loďstvo, aby byli schopni v příznivou chvíli uskutečnit své velké národní sny, přivtělit k své říši i pobřeží maloasijské a dobýti snad i úžin a zakotvit v Cařihradě obnovený trůn řeckých císařů. Jest ovšem ještě daleko k těmto plánům a cesta k nim není tak snadná, jak si horečně myslí řečtí vlastenci.

Na západním pobřeží řecké území nebude sahati na pevnině ani proti severnímu konci ostrova Korfu a nedostane ani Delvinu ani Ergeri (Argyronkastron) ani Korče s úrodnou kotlinou ; hranice tudosud není stanovena. Epiros s hlavním městem Janinou jest země velmi hornatá a poměrně řídko obydlená, nemá mnoho úrodné půdy a nevyniká také nerostným bohatstvím, povznesení jeho a úprava spojovacích prostředků dosud nesmírně zanedbaných bude vyžadovati velikého nákladu. Obyvatelstvo jest sice ještě ze značné části albánské a v Pindu jsou Vlaši (Aromuni) mluvící řečí rumunštině příbuznou, pořečtění však již dříve velice pokročilo.

Tím větší hospodářskou cenu má území, jehož Řecku dostalo se v úvodí Egejského moře ; jsou to krajiny velice plodné, již dnes nejcennější ze všech dobytých území a schopné mnohonásobného rozvoje, úrodné kotliny při horním toku řeky Bistrice, jižní část Pelagonské pánve, rozsáhlá jezernatá rovina Saridjol, dnes zanedbaná, ale tuze úrodná Kampaňa Solunská, roviny při dolním toku Strumy, kotlina Dramská, a část delty řeky Mesty jsou jen nejdůležitější z oblasti velké ceny pro zemědělství. Soluň, druhé město evropského Turecka, a tabákový vývozní přístav Kavala, obchodem a průmyslem důležitá města Serez, Ber, Voden, Kožana i Kostur vedle jiných menších dostanou se do moci řecké. Co neužitých vodních sil, jak velké oblasti, které úpravou lze získati pro výnosné pěstování jižních plodin, zejména tabáku, vína, bavlny, rýže, máku i moruší hedvábnických i ovoce ! I rudné bohatství této oblasti jest značné, třeba dosud z největší části neznámé a nedosti přístupné. V celém tom rozsáhlém území snad jen mnišské republiky na Athosu nedostanou se pod přímé panství řecké. Vedle těchto krásných přirozených výhod má toto území také již dosti dokonalou železniční síť. Tři dráhy sbíhají se v Soluni, silnice jsou na balkánské poměry dosti dobré a zbývá jen doplniti zatím spojení s drahami starého Řecka podél pobřeží po úpatí Olympu a připojiti Kavalu k železniční síti, aby spojení železniční na dlouho vyhovělo potřebám země. Soluňský přístav potřebuje úpravy a té se mu jistě dostane.

Slovanům truchlé jest vědomí, že nesvorností Slovanů balkánských jistě přes čtvrt milionu jejich příslušníků dostalo se v moc řeckou. Příliš příznivě soudili Srbové o Řecích, že Slovanům těm dovoli pěstovati jazyk národní. Již krátce po válce i jména měst a osad k nepoznání změněna, pořečtěna nebo zaměněna starověkými názvy řeckými.

Soluni příslušenství k Řecku nebude ziskem. Toho jest si obchodní obyvatelstvo tamní skládající se převahou ze Španělů (židů, kteří se v XVI. století vystěhovali ze Španělska do tureckých zemí) úplně vědomo. Význam Soluně vzrostl velice za posledních dvou desetiletí devatenáctého století, kdy se jí dostalo železničního spojení na tři strany. Tím velice rozšířilo se území na ní dříve závislé, zejména na újmu pobřežních měst albánských při moři Jaderském. Kdyby se bylo Soluně dostalo Srbsku nebo Bulharsku, bylo by se jí zachovalo toto rozsáhlé zázemí; kdyby se byla stala svobodným městem, rovněž by mnohem lépe byla pochodila podle mínění zejména Španělů; takto však odpadne jí velká část území na ní dříve úplně závislá, ježto Srbsko jistě vším právem se přičiní, aby srbský obchod, tedy Bělehrad a Skoplje, opanovaly celé území nové, a srbský svobodný přístav v Soluni hlavně asi bude sloužiti průvozu, zvláště srbskému vývozu, a městu samému vydá velice málo. Tím hůře bude, dají-li se Řekové příliš ovládati slepým šovinismem. Solun bude pak asi v podobném postavení, do jakého by se dostal Terst, kdyby se po právu stalo italské irredentě.*) Ovšem v Terstu by to vypadalo ještě mnohem smutněji v takovém případě.

5. Království srbské.

Malé byly začátky a těžký, často skoro beznadějný vývoj samostatného srbského státu v úvodí Dunaje. Nebylo tu horského kraje, který tak snadno se brání přesile ani

*) Italská irredenta jest jméno politického spolku z r. 1878 jenž má za cíl sloučiti s Itálií všechny země s italským obyvatelstvem; odtud „irredenta“ vůbec, snaha o sloučení národních menšin v cizím státě s národním státem vlastním, na př. rumunská irredenta v Uhrách.

hrdého obyvatelstva hor, které při své chudobě vedle své svobody a cti nemá čeho hájiti. Ujařmení sedláci povstali počátkem devatenáctého století proti Turecku a za jen velmi malé diplomatické pomoci velmocí, Ruska a Rakouska, pomalu se propracovával nový státní útvar z malých, ubohých počátků! Kletbou Srbska byla jeho zeměpisná poloha. Se tří stran jsouc uzavřeno tureckým územím, bez moderních spojovacích prostředků, bylo odkázáno jen na cestu územím rakouským ke styku obchodnímu a kulturnímu s ostatním světem. Jak trpká byla to cesta! Velmoc hrála si s malým sousedem skoro jako kočka s myší, po své libovůli otevírala své hranice neb zavírala je vývozu srbského dobytka, tehdy jen takřka jediného bohatství země primitivně vzdělávané. Pomalu a jako bez vlastního vědomí Srbsko zesílelo, přes to, že mělo málo skutečně prozíravých opravdu vlasteneckých panovníků a ještě méně cílevědomých, skutečně velkých státníků. Z milosti Rakousko-Uherska dostalo se mu značného rozšíření kongresem berlínským přes neúspěchy na válečném poli proti Turecku; zato však vzata mu naděje na Bosnu mocnářstvím obsazenou a uzavřena mu tak volná dosud, třeba velmi obtížná cesta vývozu k Adrii.

Za vlády bezcharakterních posledních Obrenovičů ústava stala se hříčkou, časté převraty daly se na škodu národa a proti jeho vůli, vládoucí srbské strany jen násilím a stěží opatřovaly si většinu ve skupštině (sněm) a panovnický rod pozbýváje více a více opory v národu vlastním zadával samostatnost své země sousednímu mocnářství. Mimo Srbsko převládalo skoro mínění, že poměry v nešťastné zemi jsou nenapravitelné, že národ aspoň jistou svou pasivností a malou pokročilostí kulturní a hospodářskou je spoluvinen osudem, který jeho samostatnosti hrozil. Dojista by Srbsko ještě nedávno bylo se stalo snadnou a snad i dosti dobrovolnou kořistí sousední velmocí, kdyby tato nebyla jen spoléhala na svou moc a hospodářskou převahu, a byla zkusila získati si Srby blahovolnou politikou národnostní, konfesijní a zejména hospodářskou!

V Rakousko-Uhersku však nebylo pochopení u vlád pro pravou, smírnou a po dobrém získávající politiku proti

balkánským Slovanům, a proto také katastrofa Obrenovičů a nastolení krále Petra Karadjordjeviče pokládalo se zprvu klamně jen za jeden z oněch častých neblahých křečovitých záchvatů, kterým si veřejné mínění evropské v Srbsku tak bylo zvyklo.

Zatím však nové živly, které vyšly z národa a národu rozuměly, dospěly vlády a brzo vývoj Srbska začal se brát jinými cestami. Veliká krise hospodářská, způsobená uzavřením hranic mocnářství proti Srbsku a celní válkou, brzo potom i krise politicko-národní po zabrání Bosny a Hercegoviny dovedly povznést sílu národa srbského, jak nikdo dříve se neodvažoval doufat. Mimo očekávání Rakousko-Uherska Srbsko nebylo ochromeno celní válkou, dovedlo si cestou na Soluň získati nová odbytiště a velmi horlivě jalo se upravovati směrem moderním svoji hospodářskou výrobu. Za pomoci Německa, které ve svůj prospěch nelítostně využilo chybného postupu svého spojence, a pak zejména velkým přílivem kapitálu francouzského podařilo se Srbsku překonati obtíže nepříznivé své polohy i neblahé minulosti. Na výbojnou válku proti Turecku bylo bez odporu nejlépe ze spojenců připraveno po všech stránkách. Vojsko osvědčilo se výborně, zejména dělostřelectvo, a zásobovací sbory svou pohotovostí vzbuzovaly zasloužený obdiv odborníků. I hospodářsky sneslo Srbsko obě těžké války poměrně snadno a jak vláda tak i celý národ projevily vzácnou umírněnost a kázeň, jak ve chvíli největšího nebezpečí, tak i po vítězstvích, která daleko převyšovala všecko očekávání optimistů! Skvěle osvědčila se tu demokracie proniknutá vědomím svého cíle, vše podřídilo se jedinému účelu, osvobození z hospodářské závislosti na mocných sousedech. Právě válka s Bulharskem měla tento jediný účel, a proto také došla pochopení u veškerého lidu, i vojska, že všem bylo jasno, jakou katastrofou Srbska by bylo, kdyby znovu ze všech stran bylo obklopeno územím států nepřátelských anebo aspoň nespolehlivých. Ježto se na zakročení Rakousko-Uherska a Italie Srbsku nedostalo území k moři Jaderskému, bylo Srbsko nuceno trvati na držbě údolí Vardaru, bez něhož by všechny oběti války bylo podniklo nadarmo.

Království srbské mělo před válkou 48.000 km² s 2,956.000 obyv., nyní pak s územím nově přivtěleným má asi 87.000 km² s více než 4 1/2 milionu duší. Jest to sice rozšíření velice značné, ale přece nepřineslo Srbsku toho, co mu bylo nejdůležitější, totiž panství na pruhu mořského pobřeží. Zmínili jsme se již, jak opatrně byla upravena hranice Albanie a Černé Hory, aby údolím Cijevny nemohla býti vedena srbská železnice k pobřeží Jaderskému. Za ústup z Albanie dostalo se Srbsku slibu mezinárodně zaručené a pro jeho potřeby úplně svobodné železnice do albánského přístavu Drače; než výhody, které tato trať Srbsku dává, zdají se dosti plané, a proto Srbsku zůstává hlavním ziskem, že bude míti v Soluni svůj přístav a k němu zcela volný přístup po železnici od Djevdjelije po území řeckém. Třeba ovšem ještě vyčkat, zda Řekové správně vyplní úmluvy pojišťující Srbsku takové výsady.

Ačkoli tedy nedosáhlo Srbsko svého nejdůležitějšího cíle, přece dostalo se v držení území tuze cenného, které skoro zdvojilo jeho rozlohu, zesílilo značně počet obyvatelstva, zvětšilo velice jeho politickou váhu a mnoho také značí po stránce hospodářské.

Království srbské ve starém svém rozsahu zaujímá území přírodou bohatě nadané, kterému jen nitrozemská poloha prostřed cizích států bez volného východu ke světovému trhu bránila v rozvoji výborných jeho vlastností. Rozsáhlé úrodné roviny a pahorkatiny sahají od Sávy a Dunaje daleko do ústí řek do nich od jihu ústících, jako hlavní kulturní cesta táhne se hluboko do země široké plodné údolí řeky Moravy a široce mezi lesnatými pohorími prostírají se úrodné kotliny a údolí se vzdělanými úbočími. Východní část Srbska — od údolí Moravy na východ — jest dosti nepřízniva rozvoji dopravních prostředků a má několik hornatin, jichž kultura dosud málo se dotkla, zato širší, západní část, zejména pak srdce království, Šumadija, i v hornatých částech je snadno přístupna a poskytuje zemědělství mnoho půdy až do vysokých poloh.

Nepříznivé hospodářské poměry zavinily, že Srbsko

až do posledních let musilo se spokojiti jen těmi tratěmi železničními, které mají mezinárodní důležitost. Teprve mohutný rozvoj posledních let přinesl také značné rozšíření železniční sítě, která dneska s hlavní tratí vedoucí údolím Moravy, nebo s říčními přístavy při Dunaji a Sávě spojuje nejpłodnější území království.

Přiliš dlouho Srbsko setrvalo při zastaralých prostfounkých metodách hospodaření. Chov dobytka až do posledních desetiletí měl značnou převahu v obchodní rozvaze. Krajiny srbské, bohaté vínem, švestkami i obilím, nedovedly se pro nedostatek dopravních prostředků a zanedbané hospodaření uplatniti; a proto Srbsku byl nejdůležitější volný vývoz dobytka, zejména vepřů. To mělo za následek, že Rakousko-Uhersko, do něhož ten vývoz největší částí se bral, mělo velmi často příležitost možnost vývozu obmezovati neb i docela odniti, ježto mohlo vždy použití ostrých prostředků na ochranu svého území proti zavlečení nakažlivých chorob zvířecích. Takovéto uzavírání hranic srbskému vývozu přinášelo velmi citelnou újmu venkovskému obyvatelstvu Srbska. Každý jednotlivec pocífoval je jako osobní utiskování, a proto právě tak snadno pronikla celým národem krajní nechuť a nedůvěra k mocnému sousedu.

Srbsko jest zemí agrární demokracie, půda jest rozdělena velkou převahou na drobné statky; skutečných velkostatků neboli latifundií vůbec není, a proto rovněž nemá Srbsko ani dědičné šlechty. Rozdělení půdy vzdělatelné mezi konservativní drobné rolníky nedůvěřující ničemu, co přicházelo do země z ciziny, z Evropy a z Rakousko-Uherska, bylo dlouho z hlavních příčin, proč srbské zemědělství i sadařství zůstávalo za jinými. Nebylo vlády, která by účinným a rozumným podnětem byla oživovala síly v národě dřímající, a tudy stejně jako v politickém životě tak i na poli hospodářském nastal náhlý, velice mocný rozmach teprve za posledního desetiletí. Družstevnictví, nezbytné maloroľnictvu, vybudováno zkrátka a rozšířeno po velké části země; zároveň s novými cestami a způsoby pro vývoz dobytka a masných výrobků, plnou parou pracuje se o povznesení orby i sadařství.

Za pomoci cizího kapitálu, najmě francouzského, doplněna dlouho nutná železniční síť, vzkříšen velkopřmysl zabývající se zpracováním zemědělských produktů a povzneseno hornictví v pohořích rudami bohatých, zejména ve východním Srbsku.

Mimo nejvýchodnější část svého území, kterou řeka Timok odvodňuje k dolnímu Dunaji, celé Srbsko mělo přirozené své těžiště v Bělehradě, který byl a jest branou i klíčem Balkánského poloostrova. Srbskem vede nejdůležitější a vlastně jediná velká pozemní cesta k bližšímu Orientu a právě tato nesmírně důležitá jeho poloha byla po dlouhou dobu největší překážkou jeho svobodného rozvoje jakožto samostatného státu. Povoliti Srbsku svobodný rozvoj značilo sousední velmoci tolik, co odřici se jediné možné cesty do Makedonie, k Egejskému moři a k úžinám. Štěstím přirozené povahy území bylo, že tímto přirozeným sklonem k Bělehradu, jako k politickému, kulturnímu i hospodářskému středišti, zamezen byl separatismus, že všechna země se vším svým obyvatelstvem byla záštitou Bělehradu, pokud se tam dovedla udržeti národní samospráva proti cizím laskominám. Toto přirozené soustředění země v jeden celek mělo ovšem svou velmi nebezpečnou stránku — Bělehrad, svou polohou jest příliš vydán i mírným i násilným podnikům mocného souseda.

Na půdě rakousko-uherské byla kolébka novodobého srbského obrození a značná část národa srbského žila tu rozdělena ve tři, po obsazení Bosny a Hercegoviny ve čtyři správně samostatné oblasti, jichž vláda všude byla nepřízniva snahám o srbskou kulturu bojíc se, aby nebyla posílena touha i po politickém sjednocení všech Srbů, ba Srbochorvatů vůbec v mocný celek, v národní stát, jenž arci za všech okolností byl velmi závažným nepřítelem politických snů Němců a Maďarů o panství na Balkáně. Obrození Srbska po vyhlazení Obrenovičů bylo arci spojeno s mocným vzplanutím národních tužeb tlumených dosud slabostí a jest velkou zásluhou nejpokročilejších vrstev národa a zvláště vědeckých i politických jeho předáků, že dovedli pozornost jeho soustřediti v ten

směr, kde rozšíření srbské moci byl v cestě nejmenší odpor.

Bylo by bývalo šílenstvím odvážit se přímého útoku proti mocnému sousedu a jest velikou zásluhou Jovana Cvijiće, vědeckého budovatele velkého samostatného Srbska, že dovedl obrátiti pozornost rozhodujících osobností politických i vědeckých a poté i celého národa k územím kdysi srbským a dosud z velké části Srby obydleným, která byla dosud pod panstvím tureckým a dělila od sebe oba srbské státy, království srbské a Černou Horu. Byl to tak řečený sandžak novopazarský a tak řečené Staré Srbsko. Cvijić dovedl národu svému jasně doložiti důležitost, ba nezbytnost sandžaku pro budoucí vývoj národního státu a se stejnou váhou objasnil mu též důležitost Skoplje s jeho okolím. Ve Skoplji je přirozené středisko celého poloostrova; odtud možno ovládati jak cestu od severu na jih, od Bělehradu k Soluni, tak i celý žirný kraj široko daleko, ba i cesty napříč poloostrovem od západu na východ.

Rozdmychati staré historické tužby vrcholící v osvození Kosova a památek středověké kultury srbské od jařma tureckého nebylo obtížno a brzo se Srbsko usilovně snažilo, aby dohonilo, po případě vytisklo soupeře své Bulhary na půdě Starého Srbska a také Makedonie. Ve Starém Srbsku strašné zotročení srbské pravoslavné ráje mohamedánskými Albánci, na jih od Šaru planiny i v Skoplji a okolí hluboko již zakotvená propaganda bulharská byly velkou překážkou zdárného postupu srbského úmyslu. Rakousko-uherské konsuláty byly střediskem odporu proti srbským plánům. Po šťastném vítězném zakončení obou válek Srbsko dostalo se v držení největší části tak řečeného Starého Srbska i velké části Makedonie. Větší část slovanského obyvatelstva Makedonie cítila se Bulhary, náležela bulharské exarchátní církvi a byla jaksi předurčena připojení k Bulharsku. Srbské nároky k Makedonii teoreticky snad stejně oprávněné měly v zemi samé málo opory, neboť Bulhaři začali mnohem dříve se svojí církevní a národní organizací a nabyli časem mnohem větší moci, ač si ji místy získali a udrželi znásilňováním.

Bulharsko v první válce ponechalo dobytí valné části Makedonie srbským vojům i očekávalo, že po válce bude mu značný díl této země odevzdán, jak určeno bylo spojeneckou smlouvou. Zatím Srbsko nuceno bylo vzdáti se svého nároku na pobřeží jaderské a železnou nutností puzeno jsouc prohlásilo, že nevzdá se držení cesty po Vardaru na jihu do Soluně, jediného to za těch poměrů možného východu k moři. Byla to Srbsku otázka existenční, ohledy na smlouvu a jiné ideálnější svazky národů arci ustoupily životnímu zájmu vlastního státu, za jehož obranu celý národ byl ochoten položit vše. Válečné štěstí rozhodlo ve prospěch Srbska a tím v moc jeho dostalo se slovanské obyvatelstvo Makedonie, které již od let jest předmětem vědeckých i politických sporů, zda spíše jest bulharské či srbské.

Bulharská církev a bulharská škola byly dosud stěžejními body bulharské organisace v Makedonii, která byla krajně nepřátelská připojení k Srbsku. Potlačení a vyhlazení bulharského vědomí v obyvatelstvu stalo se politicky odůvodněným cílem srbské správy, která chce co nejrychleji dosíci toho, aby Slované makedonští zapomněli na Bulharsko a cítili se Srby. Není to úkol příliš nesnadný, ježto po stránce jazykové i starými svými zvyklostmi obyvatelstvo větší části Makedonie dnes k Srbsku připojené Srbům jest aspoň stejně blízko jako Bulharům; přes to však úsilné a často násilné převádění těch, kdo se dosud cítili Bulhary, v tábor srbský, je zjevem nemravným, ač není nikterak věcnou ztrátou pro sílu Slovanstva vůbec. Vedle Slovanů dříve převahou bulharsky cítících jsou osmanští Turci, poturčenci, Aromuni, jinak Cincafi neboli Vlaši makedonští, Řekové a tak zv. Grkomani neboli počtení Slované a Aromuni početně i kulturně příliš slabí, aby byli vážnou překážkou úspěchu srbského panství v Makedonii.

Zato ve Starém Srbsku skoro polovina obyvatelstva jsou Albánci, odvěcí nepřátelé Srbstva, kteří po zničení středověké říše srbské a zvláště za posledních dvou století zaujali a poalbánštili velkou část země obydlené dříve Srby. Tito Albánci podporovaní a povzbuzovaní

agitací procházející svobodnou Albanií budou asi po dlouhou dobu nebezpečím srbskému panství, ač nelze upřít, že každé nezdařené jejich povstání bude citelným zeslabením jich přirozené síly a vzdoru proti posrbštění. Velkou výhodou Srbsku jest jak v Makedonii tak i ve Starém Srbsku, že převážná většina obyvatelstva dovede si příliš ceniti spořádanou správu, bezpečnost života i majetku i jiné výhody, jež srbské panství přineslo, aby se dalo strhnouti k podpoře živlů, kteří pod rouškou národních nebo politických cílů skrývají svoji příliš dobře známou touhu po starém bezvládí, ve kterém se jim dařilo nejlépe.

Po hospodářské stránce lze nové území srbské dělití ve tři hlavní oblasti. Vysoko položené krajiny sandžaku, rozsáhlé planiny Starého Srbska i Makedonie jsou a zůstanou výhradním skoro panstvím chovu dobytka. Kosovo pole, části Metochije a vyšší úrodné polohy v Makedonii hodí se pro pěstování našich obilnin a kukuřice, největší však část nízko položených, úrodných krajín při Vardaru a v žirných kotlinách makedonských nejvýrodněji zužitkují pěstováním rýže, bavlny, máku, tabáku, révy, moruší a jiných rostlin teplejšího podnebí. Dosud bylo tu zemědělství i sadařství velice zanedbáno. Chov dobytka byl jaksi výsadním zaměstnáním a vzdělávání půdy bylo zaměstnáním křesťanské, slovanské ráje, která žijíc a pracujíc na pozemcích mohamedánských statkářů odváděla jim ze sklizně veliký podíl. Vedle toho těžký desátek odváděn byl i nájemcům státních daní a nejistota osobní i majetková byla nesmírná, zvláště v sousedství loupeživých kmenů albánských.

Obyvatelstvo jest vůbec řídké a veliký díl půdy úrodné a vzdělávání schopné zůstává proto pokryt křovím a hubenou pastvinou stád, která v létě dlí na horách, zimu pak tráví v nižších polohách.

Mnohé horské oblasti Makedonie i Starého Srbska již od starodávna slyuly bohatstvím rudným a není pochybnosti, že podnikavost na poli hornictví najde tu velké a výnosné pole. Rovněž pokud se týče horkých, léčivých

pramenů a pitelných minerálních vod, srbský podíl na území dříve tureckém jest velmi bohatý.

Dopravních prostředků průmyslu a obchodu tak nezbytných bylo dosud více zanedbáváno nežli v oblasti řecké. Srbsku třeba podniknouti mnohem více práce a nebáti se mnohem větších nákladů, aby učinilo nové území své schopným moderního rozvoje hospodářského. Přirozeným velkým střediskem valné části jeho byla Skoplje, ovšem jen jako družice Soluně; nyní na místo Soluně nastoupil Bělehrad a stát srbský bude se snažiti, aby Skoplji po stránce kulturní i hospodářské učinil druhým svým hlavním městem. Bitolj, jež se širokým svým okolím dosud byla přímo závislá na Soluni, bude jistě brzo novou drahou z Velesu na Prilep spojena na Skoplji i odcizena Soluni.

Slepě dosud končící kosovská trať v Mitrovici brzo bude i s druhé strany připojena k železniční síti starého království tratí, jež povede údolím Ibaru a v Kraljevu vyústí na železnici podél západní Moravy. Důvody hospodářské a vojenské nutí doplniti brzo železnice, jednak na západ ke hranici albánské, do Prizrenu, Debru i Ochridu, jednak na východ ke hranici bulharské, do Krive Palanky a Kratova, Kočan i Radoviště. Zda tyto tratě zůstanou jen místními, či stanou se připojením k železnicím albánským nebo bulharským drahami širšího významu, závisí arci na budoucím vývoji politických vztahů Srbska k oběma sousedům na západě i východě.

Ovocem vítězné války je značné posílení Srbska po všech stránkách života státního ústrojí. Jeho střední poloha na poloostrově dává mu mnoho výhod, ale skrývá též mnoho nebezpečí. Na jihu zbývá mu dosíci přirozené hranice, totiž moře, zájmy národní však budou odváděti jeho pozornost ve strany jiné; na západě i na východě číhají sousedé, aby si urvali oblasti, které nazývají svým přirozeným dědictvím a všechny nepřátelské síly vede a řídí to, co má jméno „Drang nach Osten“ a vystupuje pod mnoha firmami.

6. Království bulharské.

Nejmladší z balkánských států, činně se účastnivších válek balkánských, jest království bulharské. Jeho svoboda jest ovocem rusko-turecké války r. 1877. Mírem svatoštěpánským utvořeno Bulharsko velké, jeho rozsah však byl značně obmezen rozhodnutím berlínského kongresu, jemuž Rusko musilo se podrobiti. Bylo zřízeno knížectví bulharské poplatné Turecku a vedle něho samosprávná provincie Východní Rumelie; Makedonie a jižní Thrakie neboli vlastní Rumelie zůstaly pod přímým panstvím tureckým. Bulharsko mělo šťastnou polohu, volný východ po Dunaji a z přístavů černomořských do širého světa, brzo dovedlo se zhostiti poručnictví Ruska a s velkým štěstím domohlo se záhy značné politické váhy na Balkáně a velmi příznivé pověsti po všem kulturním světě.

Za vlády prvního knížete svého Alexandra Battenberga bylo rozšířeno o Východní Rumelii a zvítězilo nad slabou armádou srbského krále Milana; za více než čtvrtstoleté vlády Ferdinanda Koburgského rostlo kulturně a hospodářsky i stalo se posléze (1908) samostatným královstvím, „carstvím“ jak Bulhaři rádi, ale nesprávně říkají. Panovník tento dovedl za součinnosti s praktickými schopnostmi svého národa a jeho vůdců využití výborně znamenité polohy Bulharska. Neníť Bulharsko, jak se říká, nikomu právě na ráně, a má na různé strany otevřeny dveře. Politika bulharská dovedla těžiti ze vzájemné žárlivosti Ruska a jiných mocností v politice zahraniční, vnitř pak postránců kulturní a národohodářské vykonati pozoruhodné pokroky. Školství postoupilo mnohem okázaleji nežli v Srbsku, průmysl rozvíjel se rychleji a velký praktický smysl Bulharů uplatňoval se zejména v družstevnictví, které se rozvilo zvláště v krajinách, jichž obyvatelstvo chodilo na „pečalbu“, totiž na zahradnickou práci do okolí velkých měst cizích, zejména v jižním Rusku, v Rumunsku a v Uhrách.

Na venek veliký a vážný pokrok Bulharska měl však také své stinné stránky, které však i ti, kdo si jich byli dobře vědomi, dovedli dobře tajiti cizině i národu, —

Ústava bulharská je tak demokratická, tak svobodomyslná, jako málo která jiná, a přece národ bulharský byl vždy hříčkou v rukou politiků, kteří knížetem, pak králem byli povoláni ke vládě, a král dovedl velmi dobře zvětšovati moc koruny proti moci národa, který byl příliš opojen svými úspěchy, příliš zabrán svými hospodářskými zájmy, celkem pak příliš neuvědomělý, aby dovedl pracovati o svém politickém vnitřním obrození. Tento veliký nedostatek byl přezírán i nejvzdělanějšími osobnostmi národa, které proniklo velké sebevědomí a slepá důvěra ve šťastnou budoucnost, ba nepřemožitelnost Bulharska.

Tu je právě velký rozdíl mezi Srbskem a Bulharskem, hrubá nemravnost a zchátralost Obrenovičů nenašla opory v národě srbském, v Bulharsku však národ dobrovolně vzdával se demoralisaci vládami šífené.

Přes nedostatečné přípravy na moderní válku velkých rozměrů první vítězství zbraní bulharských proti tureckému vojsku byla tak pronikavá, že sebedůvěra a ctižádostivost panovníka i národa dostoupily výše až nebezpečné. — Král i veřejnost zapomínali, že Bulhaři jsou jen stejnoprávními se svými spojenci; i jali si přepisovati sobě právo na panství na poloostrově. Toto neblahé sebepřeceňování ještě tehdy, kdy vojska bulharská válčila již neúspěšně, bylo bez odporu hlavním původem spolku Srbska s Řeckem, neboť oba tyto státy cítily se ohroženy ve svých oprávněných zájmech přílišnými nároky Bulharska a jeho panovníka. Sebepřeceňování a úmyslná zaslepenost nejtížádostivějších vedla k hazardnímu dobrodružství, k přepadu bývalých spojenců a ke katastrofě bulharské moci. Vysílené, špatně zásobené vojsko nemohlo odolati početnějším a lépe vyzbrojeným vojákům srbským a řeckým, Rumuni bez boje zaplavili severní Bulharsko a Turci zaujali rovněž bez odporu velkou část území, dříve tak krvavě Bulhary dobytého, ba i Odrin, získaný tak velikým úsilím spojených vojsk bulharských a srbských. Bukurešťský mír zbavil Bulharsko nejen oněch území, jež byla jaksi prozatímně obsazena vojsky spojenců druhých, nýbrž také velké vlastní části starého území bulharského ve prospěch Rumunů. S Tureckem musilo se pokožené Bul-

harsko vyrovnati samo a stalo se to hrozně ponižujícím způsobem, ježto cařihradskou smlouvou vrácena Turecku právě ona území, která Bulhary stála nesmírné oběti a byla dějištěm jejich prvních velkých vítězství.

Království bulharské mělo před válkou rozlohu 96.345 km² a 4,337.513 obyvatel (podle sčítání 31. pros. 1910), získalo na území Turecku odňatém 26.000 km² s přibližně 783.000 obyvateli, ale ustoupilo Rumunsku 8340 km² s 353.600 obyvateli. Má tedy nyní Bulharsko přibližně 114.000 km² se 4³/₄ miliony obyvatelů.

Původní knížectví bulharské zaujímal území mezi Dunajem a Balkánem, tak řečené podunajské Bulharsko i se sofijskou a kystendilskou pánví mezi Balkánem a Rhodopským horstvem; Východní Rumelie údolí horní Marice a Tundže s pruhem pobřeží černomořského. Ploché, vysočiny převládají v podunajském Bulharsku, největší část Východní Rumelie jest široká rovina Thrácká, k níž na severu pojí se dlouhý pruh úrodných kotlin pod jižním úpatím Balkánu. Mimo pohoří a stepnaté, vodou chudé pláně převládá orba nad chovem dobytka, který v Bulharsku neměl a nemá takového významu jako v hornatějším a lesnatějším Srbsku. V severním Bulharsku převládá kukuřice nad jinými obilninami, v Thrácké rovině pšenice a rýže. Pšenice jest hlavním produktem vývozního obchodu. Zelinářství jest zvláštností trnovského okolí, odkud také nejvíce zahradníků vychází na pečalbu. V teplých, Balkánem od severních větrů chráněných kotlinách daří se výborně pěstování růží na výrobu růžového oleje, dále pak na jih i tabák, moruše a bavlna. Sadařství a vinařství daří se výborně v některých krajinách. Přes velikou péči vládní šíří se jen pomalu moderní stroje zemědělské a racionelní vzdělávání půdy.

Podobně jako Srbsko jest i Bulharsko zemí agrární demokracie; není tu téměř velkostatků a největší část půdy patří maloroelníkům, kterým jenom ponenáhlu možno vštípit pokroky moderního hospodaření, jen pomalu šíří se pěstování cukrové řepy a řepky.

Po stránce nerostného bohatství Bulharsko není tak rozmanitě nadáno jako Srbsko a Makedonie, má však

přece hojnost rud železných, dosti hnědého uhlí, na pobřeží mořském vyrábí sůl. Zužitkovati vodní síly dovedl starobylý průmysl tkalcovský, který je tu v mnohem větším rozvoji než jinde na poloostrově. Také hojností léčivých vod Bulharsko slyne. Veliká péče byla záhy věnována vybudování dobrých silnic a železniční sítě nejdůležitějšími směry. Severnímu Bulharsku jsou nejdůležitějšími obchodními středisky přístavy Ruse neboli Ruščuk na Dunaji a Varna na Černém moři, thrácké rovině přístavní město Burgas.

Co do národnosti obyvatelstva Bulharsko po svém osvobození nebylo v tak šťastném stavu jako Srbsko; toto má jen ve svém severovýchodním koutě něco Rumunů; zato Bulharsko mělo velký počet tureckého obyvatelstva a Řeků (zvláště v městech černomořských a v thrácké rovině.) Turci sedí ve velkém počtu dosud mezi Ruse, Varnou a Šumnem a jest jich přes půl milionu duší; Řekové, kdysi vládnoucí živel v městě, byli velmi úsilně zatlačováni, ježto jsou odvěkými nepřáteli Bulharů a vším způsobem bránili se národnímu obrození bulharskému.

Národní obrození Bulharů nabylo již velkých rozměrů v polovici předešlého století a došlo znamenitého posílení, když za pomoci Ruska Turecko dovolilo odtržení národní pravoslavné církve bulharské od řeckého patriarchátu cařihradského a zřízení samostatného exarchátu. To stalo se ještě před válkou ruskotureckou roku 1870 a dána tak znamenitá vzpruha národní organizaci bulharské v turecké říši. Exarcha bulharský zůstal v Cařihradě i po osvobození Bulharska a národní církev zůstávala i nadále středem národní práce bulharské v krajinách neosvobozených, jižto cílem bylo znovuzřídití velké Bulharsko, jak ustanoveno bylo mírem svatoštěpánským.

Kulturní i politická činnost makedonské organizace byla řízena ze Sofie, nepokoje působené komity bulharskými měly za účel přivoditi zakročení velmocí, aby zřízena byla samosprávná Makedonie, kterou by časem stihl stejný osud jako Východní Rumelii. Bulharsko věnovalo velmi mnoho péče a peněz na makedonskou organizaci, a makedonští Bulhaři mají vynikající postavení v inteli-

genci bulharské. Proto Bulharsko neslo tak těžce, že by se mělo o zemi, kterou pokládalo za své přirozené dědictví, rozdělit se Srby a Řeky, a proto dalo se veštvati do války se spojenci, která způsobem tak katastrofálním zničila ovoce první vítězné války s Tureckem.

Nové území bulharské, ač plochou rozsáhlé, jest nedochůdče, kterému sousedé, Řekové a Turci, odřízli hlavní tepny. Západní jeho část, střední údolí Strumy a horní Mesty, jest zbavena přirozeného východu k moři, ke svým přirozeným přístavům na pobřeží Egejského moře, jichž rozhodnutím bukureštského míru dostalo se Řecku. Přidělení Kavaly s okolím Řecku bylo schválností, neboť bylo žádáno hlavně s tím úmyslem, aby bulharská država ve východní Makedonii byla znehodnocena, aby Bulharsko svoji dráhu k moři Egejskému nemohlo vybudovati údolím Strumy, po níž již dávno toužilo. Pruh pobřeží mezi ústím Mesty a Marice jest hospodářsky Bulharsku jen poměrně malé důležitosti, ježto horstvo rhodopské jest vážnou překážkou výstavbě přímé trati z údolí horní Marice k pobřeží. Turecko stejným způsobem jako Řecku postaralo se o znehodnocení nového území bulharského tím, že si vymohlo i území po pravém břehu Marice, jímž ovládá železnici, která vede údolím této řeky z Bulharska do přístavu Dedeagače. Mimo to ještě jak řecké tak i turecké vojsko zúmyslně odvádělo s sebou obyvatelstvo z tohoto území, jež Bulharsku zbylo, a následky hrozného pustošení jistě dlouho bude třeba napravovati.

Zlomyslnou úpravou hranic jak na jihozápadě tak i na východě nové území bulharské pozbylo mnoho ze své přirozené síly. Jeho přirozené bohatství nebude se moci rozvinouti. Úrodné kotliny na Strumě i Mestě, okolí Ksanti i Gymyldžiny prosluly bohatstvím zejména tabáku a máku, pahorkatina thrácká pěstováním moruší na chov hedbvábників a pěstováním rostlin olejných; však nesnadno budou moci soutěžiti nyní se sousední oblastí řeckou, která má mnohem lepší přirozené podmínky hospodářského rozvoje. V horské oblasti rhodopské Bulharsko získává mnoho mohamedánských Bulharů, t. zv. Pomáků, v nížině mělo převahu obyvatelstvo řecké a turecké. Zchytralé okleštění

nového území bulharského na jihu jest Bulharsku tím bolestnější, že i Rumunsku bylo nuceno postoupiti cenné území v bulharské Dobrudži. Tato oblast donedávna řídce obydlená a zanedbaná byla vnitřní kolonisační bulharskou přivedena k nemalému rozkvětu, a ztrátu její ponese zvláště těžce Varna, jež byla přirozeným jejím obchodním střediskem.

7. Turecko.

Říši turecké (sultanátu, císařství tureckému) zůstalo na evropské půdě jen nepatrné území, 28.100 km² s méně než 2 miliony obyvatelů, z nichž hodně přes jeden milion sídlí v samém Cařihradě a nejbližším jeho okolí. V Cařihradě je také středisko tohoto území, které nezná než obranné pásmo pro panství nad úžinami. Hospodářská cena jeho je malá. Největší město mimo Cařihrad jest Odrin čili Drinopol, jehož kdysi velký význam jako obchodního a průmyslového střediska poklesl již velmi odtržením Východní Rumelie, a nyní arci upadne ještě více. Obyvatelstvo městské v tomto území jest skoro pouze turecké a řecké národnosti, na venkově však jest i hojně Bulharů, zvláště v okolí Lozengradu (Kirk-kilise.)

Ztráta evropských provincií není Turecku ranou tak hroznou, jak snad na první pohled by se zdálo. Za anarchického stavu, v němž ty provincie již odedávna byly, byly říši spíše přítěží, protože velice oslabovaly její vážnost, byly hospodářsky pasivní a spotřebovaly velmi mnoho vojska. Přátelé ústavního, modernisujícího se Turecka tvrdí, že národně cizí živly, které právě ve ztracených nyní oblastech převládaly, byly hlavní příčinou rozkladu říše a neúspěchu vážných opravných snah Mladoturků. Zbývá ovšem vyčkati, zda říše té cizorodé přítěže zbavená, dovede opravdu do té míry ozdravěti, aby žila dále vlastní silou, a ne jen milostí velmocí, které se nemohou shodnouti, jak se o ni podělit.

8. Rumunsko.

Království rumunské největší částí svého území leží vlastně mimo poloostrov Balkánský, jest však svými dějinami a svými politickými zájmy velmi úzce s ním spjato a právě zákrokem svým v poslední válce znovu a velmi výrazně prohlásilo se za stát balkánský. Rovněž nový jeho zisk, území Bulharskem ustoupené, zvětšuje i hmotně jeho dosud malý podíl na pravém břehu Dunaje — Dobrudžu.

Rumunsko jest největší a nejlidnatější z národních států samostatných, které vznikly rozkladem Turecka. Staré jeho území mělo 131.354 km² a 7¹/₄ milionu duší (1 ledna 1913), nově přibylo 8340 km² a 353.600 obyv., takže dnes má Rumunsko 139.690 km² a 7.600.000 duší. Rumunsko jest převahou rovinatá země, zemědělství jest nejdůležitějším zaměstnáním obyvatelstva, vývoz obilí nejvýznamnějším zdrojem příjmů. Na rozdíl od osvobozených států slovanských Bulharska a Srbska, které nemají velkostatků, v Rumunsku převládají latifundie bojarů a lid venkovský jest velice zanedbán i trpí velkou nouzí o půdu. Všechna moc politická jest v rukou šlechty původem řecké a arménské i městského obyvatelstva rovněž nepřátelského pokroku venkovského lidu. Rumunsko má veliké bohatství soli a petroleje na úpatí Karpatského horstva.

Na vlastním poloostrově Balkánském žije jen málo Rumunů a úzce s nimi spřízněných Aromunů, Cincarů neboli Vlachů. Aby odvrátila pozornost svého národa od tří milionů Rumunů, kteří žijí v poměrech velmi bídných pod panstvím maďarským v Uhrách, vláda rumunská starala se velmi usilovně o národní probuzení těchto skoro již počtených zbytků starého románského obyvatelstva na poloostrově a dovedla jim vymoci jistou samosprávu i za nových poměrů v království řeckém i srbském.

I v politice Rumunska, v jeho poměru k okolním státům, znamená rok 1913 veliký obrát. Rumunsko přestalo býti služkou rakousko-uherské politiky a přichýlilo se těsně ke státům balkánským bojujícím proti Bulharsku i proti vměšování se velinocí do otázek balkánských. Změna poměru k Rakousku může mítí význam dalekosáhlý,

znamená totiž zahájení národní politiky v Rumunsku, jemuž osud Rumunů uherských nemůže býti již lhostejný. Právě z národních důvodů jest spojenecký poměr Rumunska se Srbskem úplně odůvodněn i pro budoucnost, neboť strádající části národa srbského i rumunského sídlí v obvodu rakousko-uherského mocnářství. —

Doslov.

Posuzujeme-li se stanoviska slovanského údalosti posledních dvou let i stav věcí, který jest jejich výsledkem, nemůžeme potlačití pocitu trpkého zklamání. Obnovila se propast mezi národem srbským i bulharským měrou nebývalou a byla provázena těžkými ztrátami, zvláště mravními. Přece by však bylo nesprávně tvrditi, že nynější stav jest skutečně horší pro slovanskou věc na Balkáně, nežli byl stav před válkou za osvobození. Roztržka mezi Srbskem a Bulharskem tak krvavě zpečetěná nemůže míti tak dalekosáhlého významu, jak se u nás za to má. Roztrpčení dnes ovšem přesahuje všecky meze, jistě však opadne dříve, nežli se cizina naděje, neboť praktické zájmy, které na Balkáně tolik značí, jsou pro shodu obou států. Ochlazení přátelského poměru mezi Srby a Řeky již nastává a půjde dále, rovněž vlny roztrpčení v národě bulharském proti Srbům ponenáhlu ustoupí rozvahám věcným a praktickým, a tak se na obou stranách dojde poznání, že společné věcné zájmy mají více smyslu, nežli tradicí ustálená vzájemná řevnivost. Ovšem tomu porozumění jsou v cestě překážky velmi závažné. V Bulharsku okolí dynastie, která by ráda — třeba v ponižujícím spojení s Tureckem pomstila ztráty způsobené vlastní nerozvážností, v Srbsku přehnaně vlastenecké vrstvy, které Macedonii posrbují prostředky skoro násilnými. —

Nedojde-li však brzy k nějaké zápletce krvavé, uklidní se bouřlivé vlny, zdravý, praktický smysl národů zvítězí i nad stranickými hesly vyšších vrstev. —

Ve vzájemném úsporném střetnutí na poli válečném poznali oba národové slovanští svoji sílu, svoji zdatnost, která na obou stranách vzbudila jistý odpůrcův obdiv. Ná-

rodové, kteří se dříve znali z posměšných povídaček a navzájem sebou pohrdali, poznali svoji sílu v krutém, bratrovražedném boji, seznali, že jim bude i v budoucnosti nesnadno přemoci druh druhá. Proti tomu vojenské vystoupení Řeků a Rumunů vzbudilo velmi málo vážnosti u vojsk slovanských a tento zcela správný dojem jistě bude mít hluboké následky v myslích obou národů slovanských. Oba znají dnes, co značí nadměrné vychloubání Řeků, Albánců i Turků, jak málo skutečných velkých obětí tito sousedé přinesli konečnému, tak velkému úspěchu, a dovedou velmi dobře odhadnouti malou mravní sílu jich vojsk. U obou národů převládne časem přesvědčení, že tito jinorodí sousedé dostali příliš mnoho, značně více, než si zasloužili svým namáháním, svoji válečnou zdatností, a přesvědčení to jistě povede ke vzájemnému sblížení, jež bude ceny trvalé, neboť vytryskne z vnitřního přesvědčení celých národů a nebude jen výsledkem náhodné politické situace, jakým byl právě spolek ujednaný před válkou osvobozovací.

0

Osvětový svaz v Praze

jest ústředím pro lidovou výchovu a lidové vzdělání v zemích koruny České a v Dolních Rakousích.

Soustřeďuje v sobě pracovníky lidovýchovné a spolky, které mají za přední svůj cíl pečovat o to, aby se lid v nejširších svých vrstvách vzdělával, vzděláním pak aby se zbavoval duševní tmy, nevědomosti, předsudků a obmezenosti a tím se stával mravně silným, národně sebevědomým a ve svém přesvědčení pevným. Spolky tvoří *místní vzdělávací* čili *osvětové sbory*, v nichž sdružují se jednotlivci a místní korporace, hlavně však spolčují se v *okresní vzdělávací sbory*, v nichž jsou zástupci samosprávy a představitelé korporací a spolků v okrese působících.

Vzdělávací sbory zřizují a spravují veřejné knihovny a čítárny, pořádají přednášky ze všech oborů naukových, zařizují lidové školy, starají se o zušlechtnění vkusu, pořádají vzorné výstavky umělecké, divadelní představení, koncerty, akademie, pečují o zušlechtnění dorostu řemeslnického a živnostenského, vedouce besídky učňovské, potírají nemravný tisk a vůbec nepomíjejí žádné příležitosti, kterou by se buď rozumu obyvatelstva dostalo žádoucí stravy, buď srdce jeho zušlechtilo a mysl povznesla.

Osvětový Svaz (Praha, Štěpánská 1) má členy činné s příspěvkem K 5.— ročně a skutečné (osoby právní) s příspěvkem K 15.— ročně. Obojí dostávají zdarma spolkový orgán, měsíčník „Českou Osvětu“, jedinou naši revui pro lidovou výchovu.

Pro své ušlechtilé snahy zasluhuje Osvětový Svaz účinné podpory všech pokrokových lidí.

Všem, kdož se zajímají o jakýkoliv obor technické práce, doporučujeme
velké moderní technické dílo
vycházející prací předních odborníků našich pod názvem

Světlem práce a vynálezů

Kniha o počátcích, vývoji a stavu moderní techniky.

Posud vyšlo:

Díl I. Výroba a využitování světla a tepla. - Síly a jejich využitování. - Výroba a zpracování surovin.

Díl II. Technika ve službách dopravnictví. (Silnice, železnice Velociped a automobil. Vzduchoplovba. Doprava po vodě.)

Oba díly s četnými názornými ilustracemi a nádhernými přílohami po K 7.—.

Pokračování vychází v *hojně illust. sešitech* po 28 h. Předplácí se K 3.— na 10 sešitů i s pošt. zás. v kterémkoli knihkupectví, po př. v
nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze.

V naší nejširším vrstvám určené knihovně

ZA VZDĚLÁNÍM

(za účasti OSVĚTOVÉHO SVAZU rediguje prof. Dr. P. ZENKL)
posud vyšlo:

SVAZEK 1.

Univ. prof. Dr. L. HAŠKOVEC:

O NERVECH A NĚKTERÝCH CHOROBÁCH.

Za 30 h.

Přístupně, ale s použitím nejnovějších výsledků vědeckého bádání seznamuje tu věhlasný učenec s příčinami, vznikem a průběhem zlobných nervových nemocí, jež jsou kletbou našeho věku, a ukládá sem mnoho cenných pokynů z vlastní i cizí praxe, jak choroby nervové předejiti, po př. s úspěchem je léčiti.

SVAZEK 2.

Univ. prof. Dr. J. V. DANĚŠ:

BALKÁN PO VÁLCE R. 1913.

S MAPOU BALK. POLOOSTR. DLE NYNĚJŠÍHO POLITICKÉHO ROZDĚLENÍ.

Za 30 h.

Pro následující SVAZEK 3. je připraveno:

Prof. hosp. školy R. PALLAS:

ZEMĚDĚLSTVÍ U NÁS I V CIZINĚ.

Za 30 h.

Přehledný, velmi cenný spisek o tom, jak se u nás hospodaří a jak by se hospodařiti mělo; je tu nejen poučení o jakosti půdy a účelném využití jejího bohatství, o všech osvědčených metodách hospodáře i praktického a výnosného, ale i o institucích podpůrných a centrálních, o školství zemědělském atd. nejen u nás, ale i v Rusku, Německu, Dánsku, Anglii, Americe, Japonsku atd.

Pro další svazky této sbírky je připraveno:

SVAZEK 4.

Univ prof. Dr. J. DRACHOVSKÝ:

DANĚ.

VÝKLAD ÚČELU A SYSTÉMU ZŘÍZENÍ DAŇOVÉHO, ZEJMÉNA RAKOUSKÉHO.

SVAZEK 5.

Univ. prof. Dr. K. KROFTA:

ČECHY ZA PŘEMYSLOVCŮ.

Ve vydávání se pokračuje — každý týden vyjde jeden svazeček. Předplácí se K 3.— na 10 sv. i s pošt. v kterémkoli knihkupectví.

Nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze,
Spálená ulice číslo 13 nové. — Filiálka ve Vídni I., Schottenring 1.

ZA VZDĚLÁNÍM — redakci prof. dr. P. Zenkla — vychází v týdenních sešitech po 30 haléřích a předplácí se na 10 sešitů K 3.— i s pošt. Každý svazeček jest ukončen. Odebíratí lze ve všech knihkupectvích. — Nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze, Spálená ulice č. 13 n. Filiálka ve Vídni I., Schottenring 1. — Tiskem „Unie“ v Praze.